

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته

..

فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

تبیین فقهی -حقوقی رشد و جایگاه آن در مسئولیت جزایی با رویکردی بر نظر امام(س)

اسناد راهنما:

جناب آقای دکتر عبدالعلی توجهی

استاد مشاور:

حضرت آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی

پژوهشگر:

خانم راضیه زارعی

ماه/ سال تحصیلی: شهریور ۹۱

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به پژوهشکده می باشد.

چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام پژوهشکده، با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی باشد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

روح بلند امام راضی (س)، آن شخصیت بی بدیل جهان معاصر که هر چه می گذرد کوهر نایب ایشان در جهان آشکار و پدید آتری می کرد.

تقدیم به:

پدر و مادرم که اگر هستم از مهربانی های خالصانه آنهاست.

تقدیم به:

همسر و فرزند عزیزم که در طی نگارش پایان نامه حاضر سنگ صبورم بوده اند.

تقدیم به:

بوندگان راه حقیقت، باشد که راهنمای راهشان باشد.

تقدیر و تشکر:

تشکر می‌کنم از اساتید گرامتقدیری که در طول دوران تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد خوشه چین علم و دانش آنها بوده ام، خصوصاً دو استاد گرامتقدیر، حضرت آیت الله سید محمد موسوی بخوردی (دامت برکاته) و جناب آقای دکتر عبدالعلی توجهی که سختی و مرامت مشاوره و راهنمایی پامان نامه حاضر را بر دوش کشیده اند.

شماره: ۵۲۱۷۵۹۸۴۱
تاریخ: ۱۳۹۱/۷/۲۹
پیوست:

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

باسمه تعالی

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولیعصر (عج) و با درود و سلام به روان پاک حضرت امام خمینی (س) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

خانم راضیه زارعی دانشجوی رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

تحت عنوان: «تبیین فقهی - حقوقی رشد و جایگاه آن در مسئولیت جزایی با رویکردی بر نظر امام خمینی (س)»

در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۲۹ با حضور هیأت داوران در پژوهشکده امام خمینی (س) برگزار گردید و به موجب آیین نامه دفاع از

پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیأت داوران به شرح زیر تعیین گردید:

قبول با درجه ...
 دفاع مجدد
 مردود
امتیاز: ۷۵
قبول مشروط با درجه: (با اصلاح)
امتیاز:
مرجع تأیید نهایی:

شرح اصلاحات مورد نیاز:

۱-

۲-

توضیح: بنا به مصوبه کمیسیون تخصصی آموزش و پژوهش پژوهشکده امتیاز پایان نامه ها به شرح زیر مشخص میگردد:

الف) قابل قبول از	۱۴ به بالا	۱۹-۲۰	۳- قبول با درجه خوب	۱۶-۱۷/۹۹
۱- قبول با درجه عالی				
۲- قبول با درجه بسیار خوب				
ب) مردود	کمتر از ۱۴			

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	جناب آقای دکتر عبدالعلی توجهی		
۲- استاد مشاور:	حضرت آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی		
۳- استاد داور:	جناب آقای دکتر عیسی ولایی		
۴- استاد داور:	سرکار خانم دکتر افتخار دانش پور		

امضاء
مدیریت تحصیلات تکمیلی

امضاء
نماینده تحصیلات تکمیلی

امضاء
مدیر گروه

تهران: خیابان فردوسی شمالی، ابتدای خیابان شهید تقوی (کوشک) پلاک ۶۲، تلفن ۰۲۱-۶۶۷۲۲۰۹۰ و ۰۲۱-۶۶۷۲۲۰۲۲-۷، شماره ۱۹۵۹۲۹/۱۹۵۹۲۹ و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶ از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری

پست الکترونیک: info@ri-khomeini.com

وب سایت اینترنتی: www.ri-khomeini.com

چکیده

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق اسلامی
عنوان پایان نامه: تبیین فقهی - حقوقی رشد و جایگاه آن در مسئولیت جزایی با رویکردی بر نظر امام خمینی (س)
نام و نام خانوادگی دانشجو: راضیه زارعی
استاد راهنما: دکتر عبد العلی توجهی
استاد مشاور: آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی
تاریخ شروع پایان نامه: ۱۳۹۰/۳/۱۸
تاریخ اتمام پایان نامه: ۱۳۹۱/۶/۲۹
<p>چکیده شامل هدف تحقیق، روش تحقیق، طرح تحقیق و یافته‌ها و نتایج تحقیق می‌باشد).</p> <p>چکیده: بررسی مسئله رشد و جایگاه آن در تحقق مسئولیت کیفری از مباحثی است که با توجه به مباحث نوظهوری که در این زمینه وجود دارد نیازمند تبیین فقهی - حقوقی متناسب با مقتضیات زمان و مکان است.</p> <p>قانون مجازات اسلامی که متأثر از فقه امامیه است معیار مسئولیت کیفری را سن بلوغ و عدم جنون قرار داده است و در مورد افرادی که تازه به سن بلوغ شرعی رسیده اند هیچ تفاوتی از جهت مجازات با افراد بزرگسال وجود ندارد و رشد کیفری در مورد تعیین مجازات مورد توجه قرار نگرفته است. سن بلوغ یا سن آغاز فعالیت جنسی که براساس قوانین جاری کشور و نظر مشهور فقهای شیعه ۹ سال تمام قمری در مورد دختران و ۱۵ سال تمام قمری در مورد پسران می‌باشد، گرچه برای تکالیف عبادی می‌تواند قابل قبول باشد ولی ملازمه ای با بلوغ کیفری یا سن مسئولیت تام کیفری یا سنی که فرد باید مانند بزرگسالان مورد مجازات قرار بگیرد نداشته و در مسئولیت کیفری که رشد عقلی در آن مهم بوده و امری تعبدی نیست به منظور رفع تبعیض بین دختران و پسران سن بلوغ سن قابل قبولی نمی‌باشد و اطفال پس از رسیدن به سن مسئولیت کیفری نباید تابع مجازات افراد بزرگسال بوده و در واقع باید به مرحله بینابینی که تابع قواعد خاص رسیدگی و واکنشهای مناسب باشد در مورد آنها قائل گردید.</p> <p>پایان نامه حاضر در ضمن مباحثی که داشته به بررسی این موارد که از پشتوانه ای از مبانی نقلی و عقلی برخوردار است و فقها کمتر به آن‌ها پرداخته اند می‌پردازد.</p> <p>واژگان کلیدی: رشد، بلوغ، مسئولیت کیفری، زمان و مکان</p>

Abstract

Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Institute

Program: Masters Degree
Subject: Jurisprudence And Islamic Law
Title of Thesis: Jurisprudence And Legal Elucidation Of Adolescence And Its Role In Penal Responsibilities With Special Reference To Imam Khomeinis Viewpoint
Name and Family Name of Researcher: Razeyeh Zarei
Supervisor: Dr. Abdul Ali Tavajohi
Co-Supervisor: Ayatollah Seyed Mohammad Musavi Bojnurdi
Date of Registration: 8 June 2011
Date of Submission: 19 September 2012
Abstract (including objectives, methodology, findings and conclusion) Abstract: <p>Study of adolescence problem and its role in value of penal responsibility is an argument which covers not only emerging arguments, but also call for a full elucidation of jurisprudence and legal subjects by the matter of time and place.</p> <p>The Islamic criminal law which inspired from jurisprudence, has put puberty age and non demence as criterion for penal responsibility and there is not any difference between individuals who have just reached to the age of puberty or adult ones ,they all will be penalize under unregulated and unregarded criminal growth as determination of penalty.</p> <p>The age of puberty or the age of generic action is a full nine years old in girls and full fifteen in boys. This classification is based on the present country codex and on the view of famous juris consults.</p> <p>Although, it might acceptable as religious obligation but do not comply with puberty criminal age or as a complete penal responsibility age that a person must be punished for. It is not acceptable in complete penal responsible where rational growth is the key factor and religious virtue is not in order to resolve the discrimination between girls and boys, age of penal responsibility is not an acceptable age. And children after reaching to the age of penal responsible ought not to be citizen of adult punishment laws whereas must be allowed in average stage of specific regulation and to be subjected of suitable reactions.</p> <p>Present thesis is attempt to study topics which support traditionalism as well as rational roots that jurists pay less attention to</p> <p>Key words: growth _ puberty _ penal responsibility- time _ place</p>

صفحه چکیده عربی

معهد الامام خمینی (ره) و الثورة اسلامیه للداراسات و التحقیق

المرحلة: الماجستير
القسم الدراسي: الفقه و المباني الحقوق الاسلاميه
عنوان الرسالة: بيان فقهی - حقوقی الرشد و مكائنها فی المسئولیه الجزائیه مع النظر الى الآراء الامام الخمينی (س)
اسم الطالب: راضیه زارعی
استاذ المشرف: الدكتور عبد العلی التوجهی
استاذ المساعد: استاذ آیت الله السيد محمد الموسوی بجنوردی
بدايه الرسالة: ۵ رجب ۱۴۳۲
نهايه الرسالة: ۲ ذی القعدة ۱۴۳۳
الموجز
<p>تعد دراسة قضية النمو ومكائنها في تحقق المسؤولية الجزائية من البحوث التي تحتاج لبيان فقهی - حقوقی يتناسب مع مقتضيات الزمان والمكان نظراً للبحوث الحديثة التي أنجزت في هذا المجال.</p> <p>يعتبر قانون العقوبات الإسلامي الذي يستوحى أحكامه من فقه الإمامية بأن سن البلوغ وعدم الجنون معياران للمسؤولية الجزائية ولا يرى أي تفاوت بين الأفراد الذين وصلوا إلى سن البلوغ والأفراد والبالغين وكبار السن ولم يحظى "البلوغ الجزائي" باهتمام يذكر من حيث تعيين العقوبة. جاء في قوانين البلد المنبئة على وجهات نظر الفقهاء الشيعة بأن سن البلوغ أو سن بداية النشاط الجنسي هو ۹ سنوات قمرية للإناث و ۱۵ سنة قمرية للذكور، ورغم أن هذا السن مقبول بالنسبة للتكاليف الدينية والعبادة، إلا أنه غير مناسب مطلقاً للبلوغ الجزائي أو المسؤولية الجزائية أو معاقبة الفرد كما يعاقب كبار السن، وبغية المساواة بين الذكور والإناث في المسؤولية الجزائية التي يعتبر فيها البلوغ العقلي مهماً ولا تعد تكليفاً دينياً، لا يمكن اعتبار سن البلوغ سناً مناسباً لتحمل المسؤولية الجزائية ولا يجب أن تفرض على الأطفال الذين وصلوا حديثاً إلى سن البلوغ عقوبات كالتي تفرض على كبار السن، بل يجب أن تؤخذ بعين الاعتبار مرحلة وسيطة تخضع لقوانين خاصة وتتخذ حيالها ردود فعل مناسبة.</p> <p>سوف نتطرق في هذه الأطروحة إلى دراسة هذه الحالات التي تتمتع بمجموعة من الأسس النقلية والعقلية والتي لم يتناولها الفقهاء بالبحث إلا على نطاق ضيق.</p> <p>الكلمات المفتاحية: النمو، البلوغ، المسؤولية الجزائية، الزمان والمكان</p>

فهرست اجمالی

صفحات	عناوین
۱۱.....	فصل اول: جایگاه رشد در تحقق مسئولیت کیفری و بررسی تحولات آن.....
۱۳.....	مبحث اول: اقسام رشد و جایگاه آن در تحقق مسئولیت کیفری.....
۱۳.....	گفتار اول: اقسام رشد.....
۱۹.....	گفتار دوم: جایگاه رشد در تحقق مسئولیت کیفری.....
۲۴.....	مبحث دوم: تحولات ناظر به رشد در مسئولیت کیفری.....
۲۴.....	گفتار اول: قبل از انقلاب.....
۲۸.....	گفتار دوم: بعد از انقلاب.....
۳۶.....	فصل دوم: مبانی لزوم احراز رشد و مستندات آن.....
۳۸.....	مبحث اول: مبانی لزوم احراز رشد.....
۳۸.....	گفتار اول: مبانی نقلی.....
۳۹.....	گفتار دوم: مبانی عقلی.....
۴۱.....	مبحث دوم: بررسی مستندات.....
۴۱.....	گفتار اول: بررسی مستندات نقلی.....
۵۲.....	گفتار دوم: بررسی مستندات عقلی.....
۵۸.....	فصل سوم: رشد در آراء امام خمینی (س) و تحلیل فقهی - حقوقی آن.....
	مبحث اول: نقش مقتضیات زمان و مکان در اجتهاد و بازنگری قوانین، رشد در آراء امام
۶۰.....	خمینی (س).....
۶۰.....	گفتار اول: زمان و مکان و نقش آن در اجتهاد و بازنگری قوانین.....
۶۴.....	گفتار دوم: رشد در نظر امام (س).....
۶۸.....	مبحث دوم: تحلیل فقهی - حقوقی رشد در آراء امام خمینی (س).....
۶۸.....	گفتار اول: نظرات فقها در شرح نظر امام (س) در خصوص رشد.....
۷۳.....	گفتار دوم: نظرات شاگردان امام (س) درباره سن مسئولیت کیفری.....
۷۸.....	نتیجه گیری و راهکارها.....
۸۰.....	فهرست منابع و مآخذ.....

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
۱- بیان مسئله	۲
۲- اهمیت موضوع	۲
۳- سوالات	۳
۴- فرضیه	۳
۵- پیشینه و جنبه های جدید پژوهش	۳
۶- شیوه پژوهش و تنگناهای آن	۴
۷- تقسیم مطالب	۴
۸- تبیین مفاهیم	۵
(۱) رشد	۵
۱-۱) مفهوم لغوی	۶
۱-۲) مفهوم اصطلاحی	۶
(۲) بلوغ	۷
۲-۱) مفهوم لغوی	۷
۲-۲) مفهوم اصطلاحی	۸
(۳) مسئولیت‌کیفری	۱۰
فصل اول: جایگاه رشد در تحقق مسئولیت کیفری و بررسی تحولات آن	۱۱
مبحث اول: اقسام رشد و جایگاه آن در تحقق مسئولیت کیفری	۱۳
گفتار اول: اقسام رشد	۱۳
الف) رشد حقوقی	۱۳
ب) رشد کیفری	۱۶
گفتار دوم: جایگاه رشد در تحقق مسئولیت کیفری	۱۹
مبحث دوم: تحولات ناظر به رشد در تحقق مسئولیت کیفری	۲۴
گفتار اول: قبل از انقلاب	۲۴
الف) قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴	۲۵
ب) قانون تشکیل دادگاه اطفال بزهکار	۲۶
ج) قانون مجازات عمومی ۱۳۵۲	۲۷
گفتار دوم: بعد از انقلاب	۲۸
الف) قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰	۲۸
ب) لایحه رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان	۳۰
ج) لایحه مجازات اسلامی	۳۱

فصل دوم: مبانی لزوم احراز رشد و مستندات آن..... ۳۶

مبحث اول: مبانی لزوم احراز رشد..... ۳۸

گفتار اول: مبانی نقلی..... ۳۸

گفتار دوم: مبانی عقلی..... ۳۹

مبحث دوم: بررسی مستندات..... ۴۱

گفتار اول: بررسی مستندات نقلی..... ۴۱

الف) آیات..... ۴۱

ب) روایات..... ۴۶

۱- واژه ادراک..... ۴۶

۲- واژه معتوه..... ۴۹

گفتار دوم: بررسی مستندات عقلی..... ۵۲

الف) قیاس اولویت..... ۵۲

ب) برائت عقلی (قیح عقاب بلا بیان)..... ۵۵

ج) اهداف مجازات از دیدگاه اسلام و فقه امامیه..... ۵۶

فصل سوم: رشد در آراء امام خمینی (س) و تحلیل فقهی - حقوقی آن..... ۵۸

مبحث اول: نقش مقتضیات زمان و مکان در اجتهاد و بازنگری قوانین، رشد

در آراء امام خمینی (س)..... ۶۰

گفتار اول: زمان و مکان و نقش آن در اجتهاد و بازنگری در قوانین..... ۶۰

الف) زمینه های پیدایش مسئله..... ۶۱

ب) نظریه امام خمینی (س) در مورد نقش تعیین کننده زمان

و مکان در اجتهاد و بازنگری قوانین..... ۶۲

گفتار دوم: رشد در نظر امام (س)..... ۶۴

مبحث دوم: تحلیل فقهی - حقوقی رشد در آراء امام خمینی (س)..... ۶۸

گفتار اول: نظرات فقها در شرح نظر امام (س) در خصوص رشد..... ۶۸

الف) آیه الله محمد فاضل لنکرانی..... ۶۸

ب) آیه الله یوسف الصانعی..... ۶۹

ج) احمد مطهری..... ۷۱

گفتار دوم: نظرات شاگردان امام (س) درباره سن مسئولیت کیفری..... ۷۳

نتیجه گیری و راهکارها..... ۷۸

فهرست منابع و مآخذ..... ۸۰

هنر عدالت آن نیست که همه کناہکاران به مجازات برسند
بلکه در آن است که هیچ سیکناهی مجازات نشود

مقدمه

همه ادیان الهی ادعای این را دارند که از جانب خداوند برنامه هدایت و نجات انسان را به ارمغان آورده اند، دین اسلام که خاتم نبوت ها و جامع تمام شرایع الهی است اقتضای این را دارد که پیام هدایت آن جاودانه و محدود به زمان و مکان خاصی نبوده و چراغ هدایت آن برای همیشه بشریت فروزان باقی می ماند، از سوی دیگر واقعیت زندگی بشر این است که گذشته از اینکه میزان آگاهیها و دانسته های او با گذر زمان تغییر و تحول می پذیرد، روابط و مناسبات زندگی او نیز دستخوش تغییر و تحول می شود.

در عرصه مسئولیت کیفی با تحولات زندگی اجتماعی و گسترش تبلیغات و پیشرفت فناوری جرایم به صورت پیچیده، سازمان یافته و بعضا فراملی انجام گرفته و از تنوع بیشتری نسبت به گذشته صورت می گیرد و جای تردید باقی نمی گذارد که ارتکاب جرایم آگاهی و تشخیص بالایی می طلبد.

رشد کیفی که در قوانین بیشتر کشورها مورد توجه قرار گرفته است و نقش تاثیر گذار نظریه امام خمینی (س) در آن کاملاً مشهود است، اگر قانونگذار اسلامی به آن توجه نکند ممکن است موجب وهن اسلام در جهان خارج گردد.

حضرت امام خمینی (س)، با درک جدی این حقیقت که زمان و مکان در اجتهاد تاثیر گذاشته و باید در قانونگذاری ها مورد توجه قرار گیرد بیان می دارند:

«یکی از مسائل بسیار مهم در دنیای پر آشوب کنونی نقش زمان و مکان در اجتهاد و نوع تصمیم گیری هاست»^۱.

ایشان به اعضای شورای نگهبان تذکر می دادند که در عین اینکه تمام توان خود را بگذارند که خلاف شرعی صورت نگیرد، تمام سعی خودشان را بنمایند که خدای ناکرده اسلام در پیچ و خم های اقتصادی، نظامی و سیاسی متهم به عدم قدرت اداره جهان نگردد.^۲

۱- موسوی الخمینی، روح الله، (امام) // صحیفه امام / ج ۲۱ / ص ۲۱۷

۲- موسوی الخمینی / روح الله / پیشین / ص ۲۱۷ / ۲۱۸

۱- بیان مسئله

امروزه با بحث هایی که وجود دارد و مبانی که برای لزوم احراز رشد در مسئولیت کیفری وجود دارد، جای خالی موضوع رشد کیفری که در قوانین جاری کشور از زمره ملاک های مسئولیت کیفری حذف گردیده و معیار مسئولیت کیفری بلوغ و عدم جنون تعیین شده است بیشتر احساس می شود و سوالی را که ایجاد می کند این است که: آیا می توان برای رشد در تحقق مسئولیت کیفری جایگاهی قائل شد؟ با توجه به پشتوانه فقهی که برای این مسئله وجود دارد چرا فقها برای اداره امور مالی بالغ احراز رشد را ضروری دانسته ولی برای مسئولیت کیفری او قائل به احراز رشد نبوده و صرف بلوغ را کافی برای مسئولیت می دانند؟ آیا با موازین عدالت سازگار است که شخصی که اجازه دخل و تصرف در امور مالی خود را ندارد مانند افراد بزرگسال مورد مجازات قرار بگیرد؟ آیا اهمیت امور کیفری از امور مالی کمتر است؟ مگر نه این است که ارتکاب عمل، اعم از جرم و غیر آن نتیجه فعل و انفعالات روانی و عقلانی و نوعی فرآیند ذهنی است.

این دوگانگی علاوه بر این که در کلام فقها وجود دارد در عرصه قانونگذاری در مورد اطفال نیز به چشم می خورد و برای هر شخص منصف و بی طرفی ایجاد سوال و ابهام می نماید که چگونه مقنن اطفال کمتر از هجده سال را برای اداره امور مالی خود (براساس ت.م.۲۰۱۰.ق.م) و انجام خدمت سربازی (بر اساس م.۲۰.ق.خدمت و وظیفه عمومی مصوب ۶۳/۷/۲۹) و اخذ گواهینامه رانندگی (بر اساس آیین نامه راهنمایی و رانندگی) و استخدام ادارت (بر اساس قانون استخدام رسمی) منع کرده ولی کودکانی که تازه به سن بلوغ شرعی (۹ و ۱۵ سال تمام قمری برای دختران و پسران) رسیده اند در صورت ارتکاب جرم مسئولیت تام داشته و همانند بزرگسالان مورد مجازات قرار می گیرند.

۲- اهمیت موضوع

همانگونه که رشد در امور مدنی و اجتماعی مورد توجه قانونگذار قرار گرفته در امور کیفری که اهمیت آن کمتر از این امور نیست باید مورد توجه قرارگیرد، و افراد فاقد رشد کیفری را باید از مسئولیت تام معاف نمود و با توجه به عناوین ثانویه (پیشگیری از وهن اسلام و نظام اسلامی و نیز جلوگیری از بهانه جوئی سازمانهای بین المللی و معاندان اسلام و نظام اسلامی و به منظور عمل اجمالی به تعهدات بین المللی) در بعضی از مجازات های این دسته تخفیفاتی قایل شد.

۳- سوالات

مهم ترین سوالی که این پژوهش در راستای پاسخگویی به آن تدوین گردیده عبارت است از:

جایگاه رشد در تحقق مسئولیت کیفری چیست؟

بعلاوه سوالات فرعی زیر مورد بررسی قرار خواهد گرفت:

۱- مبانی لزوم احراز رشد و مستندات آن چیست؟

۲- جایگاه رشد در آراء فقهی امام (ره) و تحلیل فقهی - حقوقی آن کدام است؟

۴- فرضیه

فرضیه مورد نظر نگارنده عبارت است از:

برای تحقق مسئولیت کیفری، گذشته از بلوغ، احراز رشد جزایی ضرورت دارد.

۵- پیشینه و جنبه های جدید پژوهش

بحث پیرامون رشد و جایگاه آن در تحقق مسئولیت کیفری از مباحث نوظهور بوده و کتابی که راجع به این قسم از رشد و یا در برگیرنده عنوانی از آن باشد یافت نشده است ولی کتابی که به صورت جنبی و فرعی به این مسئله پرداخته عبارت است از:

۱- کتاب "مسئولیت کیفری"، نویسنده: دکتر سید منصور میرسعیدی، نشر: میزان

در این کتاب از ماهیت و قلمرو مسئولیت کیفری بحث شده است و ضمن بحث از مسئولیت کیفری، نظریات و ارکان، مفهوم ادراک و نقش آن در مسئولیت کیفری بررسی شده است.

مقالاتی که در ارتباط با موضوع به رشته تحریر درآمده اند به شرح ذیل می باشند:

۲- مقاله "دختران - سن رشد و مسئولیت کیفری"، گردآورنده: دکتر عبد العلی توجهی

این مقاله در کتاب باز پژوهی حقوق زن/جلد اول، به چاپ رسیده است.

۳- مقاله "سن رشد و مسئولیت کیفری"، گردآورنده: سیدحسین هاشمی

این مقاله در فصلنامه کتاب زنان/ شماره ۳۳، منتشر گردیده است.

۴- مقاله "رشد جزایی"، گردآورنده: دکتر محسن رهامی

این مقاله در فصلنامه دانشکده حقوق و علوم سیاسی/ شماره ۵۸ چاپ شده است.

در این مقالات بیشتر به رابطه رشد و بلوغ پرداخته شده و گرچه مربوط به رشد جزایی بوده اند

ولی بیشتر به تبیین رشد حقوقی پرداخته اند و حتی در بعضی از آنها تعریف کاملی از رشد جزایی به

عمل نیامده است. ولی پژوهش حاضر درصدد پرداختن هرچه بیشتر به رشد جزایی و بررسی دیدگاههای فقها با تاکید هر چه بیشتر بر نظر امام (س) بوده است که تا به حال پژوهشی در این مورد ارائه نگردیده است.

۶- شیوه پژوهش و تنگناهای آن

نوع پژوهش و روش گردآوری داده ها به صورت کتابخانه ای و مراجعه به پایگاههای معتبر اینترنتی بوده است و روش تجزیه و تحلیل داده ها به صورت توجیهی- استدلالی می باشد. برای تبیین فقهی- حقوقی رشد و جایگاه آن در مسئولیت کیفری ابتدا لازم بود تعریف درستی از رشد جزایی ارائه شود تا پس از آن به جایگاه آن در مسئولیت کیفری پرداخته شود منتها چون فقها در کتابهای فقهی خود کم تر به مسئله رشد جزایی پرداخته اند و بیشتر به مقوله بلوغ، و رشد در امور مالی پرداخته اند. کمبود منابع در متون فقهی راجع به رشد جزایی و در پی آن در حقوق اسلام و اختلاف نظر فقها در این مسئله بر مشکلات و پیچیدگی های موضوع افزوده است.

۷- تقسیم مطالب

برای پی بردن به جایگاه رشد در مسئولیت کیفری باید پس از تعریف موضوع و بیان تاریخچه قانونی آن ، به مبانی لزوم احراز رشد پرداخته شود و از آنجا که تاکید بیشتر پژوهش حاضر بر نظرات امام (س) است، فصلی اختصاصی بر نظرات امام خمینی (س) و شاگردان ایشان در خصوص رشد و تحلیل فقهی - حقوقی آن استوار است. پس ضرورت داشت که پایان نامه حاضر در سه فصل تنظیم گردد.

فصل ابتدایی پایان نامه حاضر به جایگاه رشد در تحقق مسئولیت کیفری و بررسی تحولات آن اختصاص یافته که در آن پس از اینکه اقسام رشد در کلام فقها و حقوقدانان بیان می شود جایگاه رشد در تحقق مسئولیت کیفری منقح شده و در پایان تحولات ناظر به رشد در مسئولیت کیفری چه قبل و چه بعد از انقلاب بیان گردیده است .

فصل دوم این پژوهش به مبانی لزوم احراز رشد و مستندات می پردازد، در این فصل ابتدا به طور مقدماتی مبانی لزوم احراز رشد مطرح و پس از آن به طور تفصیلی به بررسی مستندات آن می پردازد.

فصل پایانی پژوهش به بررسی رشد در آراء امام خمینی (س) و تحلیل فقهی - حقوقی آن می پردازد.

در این فصل ضمن بحث در مورد نظریه امام (س) در خصوص نقش عنصر زمان و مکان در اجتهاد و بازنگری قوانین به بررسی نظر ایشان در مورد رشد جزایی پرداخته شده و پس از آن در ضمن شروحاتی را که شاگردان ایشان بر مسئله ای را که امام (س) در مورد رشد مطرح نموده اند به تبیین فقهی - حقوقی رشد در آراء امام (س) پرداخته می شود. و پس از آن استفتائاتی از بعضی از شاگردان امام (س) در مورد سن مسئولیت کیفری بیان گردیده و در پایان نتیجه گیری و راهکارها مطرح شده است.

۸- تبیین مفاهیم

مفاهیم در هرنوشته ای جایگاه و اهمیت ویژه ای دارد و برای ورود به پژوهش، تبیین مفاهیم مربوط به آن امری اجتناب ناپذیر است.

در حقیقت مفاهیم همچون کلیدهایی برای وارد شدن در هر بحث نقش اساسی را بازی می کنند که هر خواننده ای با ورود در مفاهیم با منظور نگارنده بیشتر آشنا می شود.

براین اساس ابتدا به تبیین مفاهیم پرداخته می شود که مفاهیم اصلی این پژوهش عبارتند از:

۱) رشد

۲) بلوغ

۳) مسئولیت کیفری

۱) رشد

تبیین و توصیف هر مفهومی از طریق شناخت جنبه های مختلف آن مفهوم امکان پذیر است از این رو در این قسمت به بررسی واژه رشد به لحاظ لغوی و اصطلاحی پرداخته می شود .

۱-۱) مفهوم لغوی

رشد مصدر (رشد-یرشد) یا (رشد-یرشد) است که لغویین غالباً آن را به معنایی مخالف غی (ضلالت و گمراهی و اعتقاد به امر فاسد) و به معنی هدایت و استقامت در دین دانسته اند.

فخر الدین طریحی می نویسد:

«الرشد هو خلاف العمی و الضلال و فسر با صابه الحق»^۳.

در المفردات راغب آمده است:

« (الرشد): راهیابی و ثبات در راه حق که در برابر غی یعنی گمراهی آمده است. واژه رشد مثل

واژه هدایه به کار می رود)) ایشان به نقل برخی از علما گفته اند:

«فرق است بین رشد به (ضم راء و سکون شین) و رشد به (فتح راء و شین) چون اولی در

امور دنیوی و اخروی است ولی دومی در امور اخروی است. نه در چیز دیگر».

با دقت در معانی ای که لغویین برای "رشد" آورده اند می توان آن را به معنای هدایت و توانایی

به راهیابی به خیر و مصلحت دانست که در تقابل با غی و ضلالت قرار دارد.

۱-۲) مفهوم اصطلاحی

رشد در اصطلاح به معنی عقل کامل و درک و عدم سفاهت است و به دارنده آن رشید می گویند

که در مقابل سفیه است. در همین راستا مولف ترمینولوژی حقوق می نویسد:

«رشید: او را بالغ عاقل کامل گویند. هر رشیدی عاقل است ولی هر عاقلی رشید نیست مانند: سفیه

که عاقل محسوب می شود ولی رشید نیست. به همین دلیل عنوان کمال عقل را برای رشید به

کاربرده اند»^۴.

ایشان همچنین بیان می دارند:

«رشد کیفیت نفسانی است که دارنده آن می تواند نفع و ضرر (در رشد مدنی) یا حسن و قبح (در

رشد جزایی) را تشخیص دهد. چنین شخصی را رشید گویند. فاقد این وصف اگر به حد جنون نرسد

و صغیر نباشد سفیه خوانده می شود و صفت او را سفیه گویند».

باید توجه داشت که عقل در مقابل جنون غیر از عقل یا رشد در مقابل سفیه است چرا که سفیه نقصان

عقل و نداشتن کمال عقل است ولی جنون فقدان عقل می باشد.

۳- طریحی /فخرالدین /مجمع البحرین /تحقیق احمدالحسینی /بیروت - لبنان /موسسه فواء /ج ۳ /ص ۵۰

۴- جعفری لنگرودی /محمدجعفر /مبسوط در ترمینولوژی حقوق /ج ۳ /ص ۲۰۵۲

اغلب فقها و حقوقدانان بین رشد در امور مدنی و رشد در امور کیفری، تفاوت قائل شده و در امور مدنی رشد را شرط دانسته و در امور کیفری آن را شرط نمی دانند.

یکی از استادان حقوق^۵ می نویسد:

«می توان گفت: ملاک رشد و سفته تشخیص نفع و ضرر مالی است نه حسن و قبح غیر مالی»

در قرآن کریم رشد غالباً در مقابل غی و به معنای خیر و صلاح و هدایت استعمال شده از آن جمله در سوره های بقره، آیه ۲۵۶، و اعراف آیه ۱۴۸، و جن ۱۰، و کهف ۱۰، ۲۴، ۶۶. همچنین این واژه در قرآن کریم به معانی چون: (ادراک: انبیا/۵۱) و (حسن تصرف در اموال: نساء/۶) نیز استعمال شده است.

از مقایسه معانی ای که در قرآن کریم برای رشد آمده است می توان نتیجه گرفت که: رشد به معنای هدایت و درک و تشخیص در امور مختلف مفهومی عرفی است و دارای حقیقتی واحد است که این درک و تشخیص و هدایت با توجه به مصادیق و موضوعات مختلف مالی و غیر مالی و از جمله امور کیفری متفاوت می شود و رشد مفهوم عامی است که اختصاص به امور مالی نداشته و امور کیفری را هم در بر می گیرد

(۲) بلوغ

نظر به اینکه قانونگذار بلوغ را مبنای پذیرش مسئولیت کیفری دانسته ضروری است در این قسمت به تبیین این واژه نیز پرداخته شود.

۲-۱) مفهوم لغوی

بلوغ، مصدر (بلغ-یبلغ) به معنی رسیدن است. و قرآینی که برای آن می آید مشخص می سازد که به معنی رسیدن به چه چیزی است، علامه فیروز آبادی بلوغ را وقتی برای مکان به کار برده می شود به معنای وصول به آن و وقتی که در مورد انسان به کار برده می شود به معنای ادراک دانسته اند و در این راستا می نویسد:

«بلغ المكان بلوغاً وصل الیه او شارف علیه و الغلام ادرك»^۶.

۵- آقای محمدعلی (۱۳۸۰)/شرح مختصر اصطلاحات حقوقی (مدنی و کیفری)/تهران/چ اول/ذیل واژه سفته و رشد